

GAZZE AMBARGOSUNUN HUKUKİLİĞİ DEĞERLENDİRMESİ THE EVALUATION OF RIGHTS FOR THE GAZA EMBARGO

Nour ALMASSRI*

Öz

Bu araştırma, Gazze'ye uygulanan ambargoyu, uluslararası hukuk açısından değerlendirmeyi amaçladı. Bundan dolayı bu araştırma; ambargonun tarihsel gelişimi, ambargo şekilleri, uygulanan ambargo yöntemleri ve ambargoyu düzenleyen uluslararası hukuk kurallarını tanıtarak başladı. Daha sonra Gazze'ye uygulanan İsrail ambargosunu incelemeye geçti. Bu kapsamda araştırmamız bu ambargoyu diğer ambargo durumlarından ayırt eden en önemli özelliklerini ele aldı. Ambargoyu haklı çıkarmak için İsrail'in öne sürdüğü bahaneleri analiz etti. Gazze ambargosunun ihlal ettiği uluslararası hukuk kurallarını tanıtarak başlayan araştırmamız, ambargonun Gazze halkı üzerindeki feci etkileri ile 2008, 2012 ve 2014 yıllarında Gazze'ye düzenlenen İsrail saldırılarının etkilerin nasıl birleştiğini zikrederek devam etti. Bu araştırma, uluslararası toplumun bu ambargoya karşı takındığı tutumdan bir kesit yansıtarak ve bu ambargoyu kırma çabalarından bir bölüm zikrederek bitti.

Anahtar Kelimeler: Ambargo, Uluslararası Hukuku, Özgürlük Filosu, Gazze.

Abstract

The purpose of this research is to assess the Israeli siege imposed on the Gaza strip by international law. It began by defining the siege, by studying its historical development, its patterns and methods and the provisions of international law governing it. It then went on to study the Israeli siege imposed on the Gaza strip. The main features of this siege; which distinguishes from other cases of siege are the pretexts presented by Israeli for its justification and the definition of the rules of international law that constitute this breach, with its catastrophic effects on the lives of Israeli aggression in the Gaza strip was in 2008, 2012, and 2014. This research ended with the presentation of a series of attempts to break it and put an end to it, which reflected the attitude of the international community to harm this siege.

Keywords: Embargo, International Law, Freedom Flotilla, Gaza.

GİRİŞ

Ambargo, uluslararası ilişkiler bağlamında kuşatılan bölgeyi bir tür yalnızlığa mahkum etme ve hedef alınan bölgeyi bir şeyi yapmaya veya yapmamaya zorlama amacına dönük olarak defalarca uygulanmıştır. İster Birleşmiş Milletlerin kurulmasından önce olsun, isterse sonra olsun ambargonun uygulanış şekilleri farklılaşmış ve değişik şekiller almıştır. Bu gibi bir tutuma başvurulduğunda bu davranışın meşru olduğunun söylenebilmesi için bağlı kalınması gereken belirli şartlar vardır. İsrail hükümeti böyle bir yöntem takip etmenin, 2006 yılı meclis seçimlerini islami direniş hareketi Hamasın kazanması sonucunda, içinde bulunduğu bu krizden kurtulmanın çıkar yolu olarak gördü. O andan itibaren İsrail, seçilmiş hükümetin görevlerini yerine getirmesine ve projelerini uygulanmasına engel olarak Gazze halkını erken seçim yapmaya zorlamaktadır. İsrail, zorlu yaşam koşullarına mahkum ettiği Gazze'yi yalnızlaştırmaya çalıştı. Ambargo, Filistin halkına karşı sürekli bir şekilde İsrail'in takip ettiği suç nitelikli siyasetlerinin ileri derecesini oluşturdu, ve Gazze'deki hayatın bütün alanlarında etkisini gösterdi. Bu boğucu ambargonun baskısının altında, Gazze'nin sıkıntısının devam etmesiyle beraber, uluslararası çağrılar, resmi olsun veya olmasın, ambargoyu bitirmek için bütün alanlarından yükselmektedir, ve bu ambargoyu kırma amacına dönük çabaların yoğunluğu artmaktadır, İsrail ise bu çağrıları görmezden gelmeye veya bu davranışlarını meşru göstermek için aklına esen bahaneleri sunarak hile yapmaya devam ediyor, işte burada, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde bu bahanelerin iç yüzlerinin açıklanmasının önemi gelmektedir, bu meselenin, bu bahaneleri sunanları zor durumda bırakmanın bir aracı olduğu için, hafife alınmaması gerek. Ambargo, uluslararası hukukta mutlak bir şekilde meşru mu yoksa uyulması gereken şartlar mı var? Gazze ambargosunu haklı çıkarmak için İsrail'in öne sürdüğü bahaneler nelerdir? Bu ambargonun taşıdığı uluslararası genel hukuk kuralları ihlalleri nelerdir? Bu araştırmada bu sorulara, şu zikredilecek bölümlere göre, ve uluslararası olaylar ve tepkiler ışığında, cevaplar verilecektir: 1.

* Uludağ Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Öğrencisi.

ULUSLARARASI GENEL HUKUKTA AMBARGO KAVRAMI 1.Ambargo kavramının tarihsel gelişimi 2.Ambargo türleri 3.Ambargoyu düzenleyen hukuk kuralları II.GAZZE'YE UYGULANAN İSRAİL AMBARGOSU 1.Gazze'ye uygulanan İsrail ambargosunun özellikleri 2. İsrailin Gazze ambargosu için ileri sürdüğü bahaneler 3. Gazze'ye uygulanan İsrail ambargosunun ihlal ettiği uluslararası hukuk kuralları 4.Gazze'ye uygulanan İsrail ambargosunu kırma çabaları.

I. ULUSLARARASI GENEL HUKUKTA AMBARGO KAVRAMI

Ambargo, gelişme sürecinde çeşitli aşamalardan geçti ve değişik şekillerde ortaya çıktı. Bu aracın tarihsel gelişiminden başlamak, bunun manasını ve amacını anlamada yardımcı olacaktır.

A. AMBARGO KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Ambargo kavramı uluslararası hukukta gelişmiş ve ambargoya yönelme amaçları da farklılaşmıştır. Çünkü bu, ülkelerin haklarını elde edebilmeleri için sahip oldukları öznel yardım şekillerinden biri olarak kullanılmıştır.(Hard Fan, 1970, 244) Bazen bir savaş durumuyla bağlantılı olmuştur. Bu nedenle ülkeler savaş başlamadan önce ambargo uygularlar ve savaş bitince de ambargo sona ererdi. Bazen de savaş dışı durumlarda uygulanmıştır (Draci, 2002, 674. Abdülğani, 1993, 177). Denizalanı ise bunu uygulamak için en iyi alandı (Abdülmün'im, 2006, 37). Bundan dolayı bu araştırmada ambargoya ve ne denli meşru olduğuna dair tutulacak ışık, deniz ambargosu üzerinde durularak ortaya konulacaktır.

Ülkenin kendi haklarını elde edebilmesi için ambargoya yönelmesinin meşruluğu, Venezüella'dan talep edilen isteklerin önceliği meselesinde ortaya atılmıştır. 1902-1903 kışında İngiltere, İtalya ve Almanya vatandaşlarının borçlarıyla alakalı yükümlülüklerini yerine getirmesi için Venezüella sahillerine deniz ambargosu uyguladılar. Başka ülkelerin de (Belçika, Fransa, Meksika, İspanya, Norveç, İsveç) aynı istekleri vardı, fakat ambargoya katılmadılar. Bu ambargo, Venezüella'ya ambargoyu uygulayan ülkelerle üç protokol imzalamaya zorladı. Bu anlaşmalardaki ana konulardan biri, hüküm vermesi için bu anlaşmazlığı daimî mahkemeye götürmekti ki bu mahkeme bu üç ülkenin isteklerinin ambargoya katılmayan diğer ülkelerden öncelikli olduğunu onayladı. Bu karar ise o zaman için deniz ambargosu ve sonuçlarının meşru olduğundan ibaretti (El- Kaşşî, 2000, 277).

Ambargo ve ambargoyu düzenleyen kurallar, uluslararası ekonomik yaptırımların etkinliğinin temini için bir araç konumunda olduğundan Birleşmiş Milletler çerçevesinde uygulanmaya başlayınca kadar gelişimini sürdürdü. Daha sonra bu çerçevedeki hukuki anlaşmazlık, BM'nin başvurduğu ambargo önlemlerinin uygulanması ve bunların dayandığı hukuki temeller konusuna intikal etti.(Lapey, 1996, 15)

Ambargonun yeni uygulamalarında sadece deniz kuvvetlerinin kullanımıyla yetinilmedi. Hatta bu alanın yanında ambargo uygulanan ülkenin bütün giriş ve çıkış yollarını kontrol etmek edebilmek için ambargo bu ülkenin kara ve hava alanlarını da kapsayabilir hale geldi.

B. AMBARGO TÜRLERİ

Ambargo iki ana şekilde ortaya çıkmıştır. Birincisi savaş operasyonları çerçevesi dışında kullanılmış, diğeri ise; bu operasyonlar dâhilinde kullanılmıştır.

1. Barışçıl Ambargo: Herhangi bir ülkenin uyguladığı icraatlar aracılığıyla belirli bir anlaşmazlığı halletme aracıdır. Söz konusu ülkenin hedefi ise bir bölgeyi yalnızlaştırmak veya herhangi bir hedefe ulaşmasını engellemek için askeri gücünü kullanarak belirli bir abluka koymaktır. Bu bir şehir veya deniz limanı olabilir. Bunun sebebi ise ambargoya maruz kalan ülkeye baskı yapıp, onun uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesini zorlaştırmaktır. Bu ancak savaş ilan etmeksizin olur. Görülen o ki çoğu zaman barışçıl ambargo, belirli bir ülkenin deniz donanması aracılığıyla başka bir ülkenin limanlarına ulaşmayı engellemek için uygulanmıştır (Hard Fan, 1970, 258. Fevk el-Âde, 2004, 45)¹

Tali bir ayırım yapılarak ve güdülen hedefe göre barışçıl ambargo şöyle kısımlandırılabilir:

a. Hukuki barışçıl ambargo hedefi ise; ülkenin uluslararası sorumluluklarını yerine getirmesinin güvencesidir.

b. İnsanî barışçıl ambargo, belirli bir ülkenin genel insan haklarını ihlal etmesini durdurmak içindir.

c. Siyasi barışçıl ambargo, siyasi amaçları gerçekleştirmeye yöneliktir.(Abdülmün'im, 2006, 38).

Ancak bu barışçıl ambargo; modern uluslararası hukuk çerçevesinde ülkeler tarafın an ikili ilişkilerinde eski şekliyle tek taraflı uygulanma olanağına sahip olmaktan çıkmıştır. Çünkü BM sözleşmesi ikili ilişkilerde ülkelerin güç kullanmasını ve kullanma tehdidinde bulunmasını yasaklamış, tarafları uluslararası anlaşmazlıklarda barışçıl yöntemler kullanmaya çağırmıştır.

¹ Bu örnek İtalya tarafından 1898 yılında kullanıldı. "Cerruti" tahkim olayı sonrasında Amerikan başkanı (Grover Cleveland) hakem olarak, Kolombiya'ya karşı İtalya lehine bu meselede hüküm verdikten sonra Kolombiya, tahkim kurulunun hükümlerinden 5. maddenin uygulanmasını kabul etmedi. Bu yüzden İtalya bu hükmü kabule zorlamak için Kolombiya sahillerine deniz ambargosu uyguladı. "Cerruti" tahkim olayları detayı için bkz. (El- Kaşşî, 2000, 38).

2. Savaş Ambargosu: Bu tür ambargo belirli bir bölgenin etrafını silahlı güçlerle kuşatmayı hedefliyor. Şehir, askeri kamp, kale gibi yerler olabilir, bu kuşatmadaki amaç ise kuşatılanları ellerindeki mühimmat ve gıda malzemeleri bittikten sonra teslim olmaya zorlamaktır (Fevk el-Âde, 2004, 44.Abdülmün'im, 2006, 37). Başlangıçta savaş ambargosu deniz ambargosuyla benzerlik göstermiştir. Çünkü savaş ambargosu çoğu zaman bir taraftan deniz donanması aracılığıyla gerçekleştirilmesi yönünden, diğer taraftan kuşatılan ülke sahillerine giriş ve çıkışların yasaklanması yönünden barışçıl ambargo ile ortak noktalara sahiptir. Ancak bu iki terimi farklı kılan iki önemli nokta vardır:

- Barışçıl ambargo, savaş ilan etme ve bu durumun getirdiği tarafsızlıkla alakalı özel sonuçlar içermemektedir.

- Barışçıl ambargo, sadece kuşatılan ülkenin gemilerine uygulanır, başka ülkeler ise bu ambargodan etkilenmez. Oysaki savaş ambargosu bütün ambargoyu kırmaya çabalayan gemilere yapılarına ve uyruklarına bakılmaksızın uygulanır (Abdülmün'im, 2006, 37).

Devrimci Hollanda bölgelerinin 1584 yılında İspanya'nın kontrolündeki "Flenderz" limanlarını ambargo uygulanan limanlar olarak ilan etmeleri 16. asırdaki savaş ambargosunun erken örneklerindedir. Napolyon savaşlarında ise ambargonun çerçevesi sadece belirli bölgeleri ve şehirleri hedef almaktan öteye geçerek bütün düşman sahillerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Hard Fan, 1970, 158).

O halde ambargo; savaş operasyonlarını yönetme araçlarından biri haline geldi. Bu ise silahlı anlaşmazlıklarda hüküm süren kuralların bir parçası olarak ambargoya yönelmenin bazı hukuksal kurallarının olduğunu gösteriyor.

C. AMBARGOYU DÜZENLEYEN YASAL HÜKÜMLER

BM çerçevesinde uygulanmış ambargo ile BM çerçevesi dışında uygulanan ambargo ayırt edilebilir.

1. BM çerçevesi dışında uygulanmış ambargo:

Geleneksel uluslararası hukuk çerçevesinde ambargo uygulanması için bir takım şartlar gereklidir, bunlar şöyle sıralanır:

İlan etmek: ambargo uygulayacak ülkenin bunu ilan etmesi gerekir. Bu ilanın içeriğinde ise ambargonun başlama tarihini ve ambargo uygulanacak bölgenin coğrafi sınırlarını ve tarafsız gemilerin kuşatılmış bölgeden çıkmalarını sağlayacak noktaları belirtmesi gerekir.

Etkinlik: ambargonun etkili olması için ambargoyu uygulayan ülkenin sadece otoritesini kullanması yeterli değil, bunun yanında ambargonun etkinliğini koruması için yeterli gücün bulunması gerekir. Bu problem kırım savaşları esnasında müttefiklere ait bir savaş gemisinin Rusya'nın Riga limanına ambargo uyguladığını iddia etmesiyle ortaya atıldı. Oysaki geminin limana giden tek deniz yolunun 120 deniz mili uzağında konuşlanması bu ambargodan etkinlik şartını kaldırmıştır.(Hard Fan, 1970, 160)

1907 yılındaki Lahey sözleşmesi kara savaşı konuları ve örfleriyle alakalı liste içerisindeki 27. maddede ambargoyu birazdan zikredileceği üzere belirli şeylerin ve şahısların korunmasını öngören sınırlı bir perspektiften ele almaktadır:

"Bombardıman veya ambargo durumlarında ibadet, sanat, bilim, hayır işleri, tarihi eserler, hastaneler için tahsis edilen binalara, hastaların ve yaralıların bulunduğu bütün merkezlere yapılacak olan saldırıların imkân dâhilinde önlenmesi için her türlü gerekli tedbirler ve önlemlerin alınması gerekir. Fakat bu yerlerin o zamanki şartlarda ve durumlarda askeri faaliyet için kullanılmıyor olması şartı vardır. Ve kuşatma altında bulunanların düşmanı önceden haberdar etmek için bu binalara ve toplanma yerlerine açık ve belirgin işaretler koymaları gerekir."

Denizlerdeki silahlı anlaşmazlıklarda uygulanan uluslararası hukuka dayandırılan 1994 yılı San Rimo delili ise ambargoyu savaş şekillerinden biri olarak öngörmüştür. İlan edilmesinin ve fiili olarak uygulanmasının önemini üzerinde durmuştur. Ancak buradaki yenilik ise ambargoyu uygulamada birazdan zikredilecek durumlarda ambargonun uygulanmasını yasaklayarak insi yönün dikkate alınması üzerindedir.

- Ambargodan beklenen tek amaç sivil halkı aç bırakmak veya hayatta kalabilmeleri için gerekli diğer malzemelere ulaşmalarını engellemek durumunda,

- Sivil halkın başına gelen zararların aşırı olması veya ambargodan direkt olarak sağlanan el ile tutulur askeri faydalara kıyasla bu zararların aşırı olması durumunda²

Gazze'ye uygulanan İsrail ambargosunun araştırılması, ambargo kavramı ve şartlarıyla bağlantılı birçok noktaya ışık tutacaktır.

² Aynı şekilde insanların hayatta kalabilmesi için gerekli malzemelerin dağıtımının zorunluluğunu veya bu malzemelerin söz konusu kuşatılan ülkeden geçmesi için izin verilmesini öngörmüştür. 1994 yılında kabul edilen San Rimo delilinde 93-104. maddelere bkz.

2. B.M tarafından uygulanan ambargo

Daha önce değindiğimiz gibi, BM'in uyguladığı ambargoların hukuki temeli hakkında anlaşmazlık meydana gelmiştir. Nitekim uluslararası hukukun bir kesimi ambargonun BM sözleşmesinin 42. madde metnine dayandığı görüşündedir. Bu madde kara, deniz ve hava kuvvetleri aracılığıyla uygulanan önlemleri içermekte olup, madde metnine göre "Blockade" "kuşatma"yı ele almaktadır. Ancak BM sözleşmesindeki silahlı güçler kullanmayı içermeyen önlemlerle bağlantılı 41. madde ise ambargonun ona göre uygulanması düşünülemez (Hard Fan, 1970, 265).

Burada uluslararası hukukun diğer kesiminin ambargoyla bağlantılı 42. maddenin metnine bağlı kalınmaması gerektiği görüşünde olduğuna işaret etmek gerekir. Bu kesim ambargo durumunda askeri güçlerin nasıl uygulandığına bakar. Zira bu durumda savaş durumuna benzemeye bir şekilde uygulanmaktadır.³ Negatif bir şekilde boykot ve yasak koyma amacına dönük olarak uygulanmaktadır.⁴ Böyle bir hedefi gerçekleştirmek için silahlı güç kullanmak savaştan kaçınmaya sebep olacak bir iştir. Savaşa başlamaya veya savaşı tımandırmaya değil. Bu durum özellikle de yasak koyma ve boykotun uygulanmasının bazen hedef alınan ülkenin uluslararası hukuka aykırı tavrından geri adım atmasına sebep olabileceğinden dolayı daha iyi anlaşılacaktır (Draci, 2002, 675).

Ambargonun 42. maddesinin metnine mutlak bir şekilde bağlı kalınarak salt bir askeri eylem olmadığı söylenebilir. Keza ambargonun tıpatıp yasak ve boykot gibi salt ekonomik bir yaptırım olduğu da kesin olarak söylenemez. Bilakis ambargo, ekonomik yaptırımlar konulmuş ülkeye olan baskıyı arttırmak için tamamlayıcı icraatlardandır. Bunun amacıysa bu ülkeye uygulanan yaptırımlardan kurtulmak için herhangi bir fırsat tanımamaktır.⁵

II. Gazze'ye Uygulanan İsrail Ambargosu

A. Gazze'ye Uygulanan İsrail Ambargosunun Temel Özellikleri

Gazze'ye karşı İsrail önlemleri Şubat 2006 da Hamas'ın meclis seçimlerini kazanmasıyla başladı.(Saad, 2006, 77) Bu gibi önlemlerin İsrail için yeni olmamasına rağmen, bu kez bu önlemler bir merkezde toplanmış ve Gazze'yi boğmaya ve dış âlemden uzaklaştırmaya dönük bir amaç taşımaktaydı.⁶ İsrail, Gazze'yi düşman bölge ilan etti⁷ ve ambargo önlemlerini Haziran 2007 yılından itibaren Hamas'ın yönetimi fiilen teslim almasından sonra arttırmaya başladı.(Bilgi raporu (1), Zeytuna danışma ve araştırma merkezi, 2009, 20) Bu ambargonun en belirgin özellikleri şunlardır:

1. İsrail'in Gazze'ye uyguladığı ambargo; hava, deniz, kara alanlarını kapsayıcı bir ambargo olma niteliğini taşımaktadır. Zira 6 sınır kapısı Gazze için tek solunum yolu, halkı için de tek çıkış yolu konumundadır. Mısır ise bunların içinden "Refah" geçidi diye bilinen tek bir sınır kapısını kontrol etmektedir. İsrail ise Gazze'ye belirli hizmetler sunma amacına dönük diğer sınır kapılarını elinde bulundurmaktadır. Bunların sunduğu hizmetleri işçi ve sivil kişilerin geçişi, gaz ve yakıt, ticari hareket ve inşaat malzemelerinin ithalatı olarak sayabiliriz. Çoğu zaman İsrail sürekli bir şekilde bu sınır kapılarını ürünler, hizmetler ve kişilerin giriş çıkışlarına kapalı tutma siyasetini takip etmiştir. Böylece Gazze'ye günlük ihtiyaçların ulaşmasını engelledi.⁸

³ Muhammed Aziz Şükrü savaş durumunu şöyle tanımlıyor: "uluslararası hukukun düzenlediği iki ülke arasındaki silahlı çatışmadan kaynaklanan bir veya bir grup ülkenin kendi görüşünü zorla diğer ülke veya ülkelere benimsetme amacına dönük hukuksal durumdur." (Şükrü, 2001, 497).

⁴ Yasak koyma: ekonomik ağırlıklı bir yaptırımdır. Hedef alınan ülke ya da ülkelere ihracat yasağını içerir. Uluslararası ekonomik bir yaptırım olarak "yasak koyma" dan bahsettiğimizde belirli ürünlerin herhangi bir ülkeye ihracatını veya satımını yasaklayan B.M kararının içerdiği önlemler olarak görüyoruz. Bu konuda bkz. El-Cenani, Kerim Süveydan (2006). *Güvenlik Konseyi ve Irak'a Savaş 2003: anlaşmazlığı gerçekliği ve savaşın ne denli meşru olduğu üzerine bir araştırma*. Amman: Zehran yayınevi,43, ekonomik boykot ise ithalat ve ihracat çerçevesinde ürünlerin giriş çıkışlarını engellemek suretiyle gerçekleşir. Uluslararası bir ekonomik yaptırım olarak ekonomik boykot, güvenlik konseyi kararının içerdiği bir grup icraata işaret eder. Bu icraatlar aracılığıyla hedef alınan ülkeye bir tür ekonomik yalnızlaştırma uygulamaya devam eder. Öyle ki bu icraatlar olduğu durumda bütün şekil ve metotlarıyla herhangi ikili ilişkilerden bahsedilemez. Hatta bu alışverişlerin içerdiği ürünler her ne olursa olsun. Bu konuda bkz.(Draci, 2002, 664).

⁵ B.M, 1990 yılı (661) sayılı karar uyarınca Irak'a uygulanan ekonomik yaptırımların etkinliğini sağlamak için 1990 yılında 665 sayılı kararında ambargoyu kullanmıştır.

⁶ Ambargo İsrail'in yeni bir siyaseti değildir. Bilakis onu farklı seviyelerde uygulamıştır. Özellikle de 1995-2000 yılları arası dönemde. Ancak kapsamlı ve sürekli olması 2007 yılından itibaren dir. Bu konuda bkz.(El-Eş'al, 2010, 18) (<http://www.alzaytouna.net/arabic/?c=1927&a=117969> 10.11.2017)

⁷(<http://www.nfa.gov.ile/MFA/Government/communiques/2007/security+Cabinet+declares+Gaza+hostile+territori+19-sep-2007.html> 08.11.2017)

⁸ Bu sınır kapıları şunlardır:

- Beyt Hanun "iriz" sınır kapısı, Gazze' nin kuzeyine düşer. İşçilerin, Batı Şeri'a ve diğer Filistin topraklarına geçiş kapısıdır. 2007 yılından sonra tamamen kapatılmış, buradan geçmeye çok acil sağlık durumları ve yabancı kuruluşlar hariç izin verilmemiştir.
- Nahıl Avz sınır kapısı: Gazze' nin doğusuna düşer. Gaz ve yakıt bu kapı aracılığıyla Gazze' ye ulaşır.
- Mantar "Karni" sınır kapısı: yine Gazze' nin doğusuna düşer. Bu, Gazze' nin ana ticaret kapısıdır.

Oslo anlaşması gereğince 1998 yılında temeli atılan uluslararası Gazze havaalanı ise 2000 yılında kapatıldı ve 2008 yılında İsrail Gazze'ye saldırısı esnasında Gazze'deki tek uçak pisti bombalanarak kullanılamaz hale getirildi. Bu havaalanının imha edilmesiyle birlikte, Gazze'nin dış âlemle hava yolu bağlantısı kesilmiş oldu. Böylelikle İsrail Gazze'nin hava sahasını tamamen kontrolüne almış oldu. Sahil bölgeleri ise olsa anlaşması ve ona bağlı sözleşmeler gereğince balık avlanma bölgesi 20 deniz mili olarak belirlendi. Bu sınırlamanın dayanağı ise, ana antlaşmanın ek bölümü ve "güvenlik önlemleri ve yeniden yayılma hakkındaki protokol" başlıklı ek bölümdeki 14. maddedir (Bu maddenin başlığı "Gazze denizine kadar sahil boyunca güvenlik"). Ancak İsrail bunu, tek başına 6 deniz mili olarak belirledi. 2009 yılı başlarında ise bu mesafeyi 3 deniz miline kadar sıkıştırmaya çalıştı (Hâkim Richard Goldstone' un raporu, fıkra 321).

Böylelikle İsrail, bu kapsamlı ambargoyla Filistin halkının kültürel, siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını parçalamayı ve onların önceliklerini değiştirmelerine sebep olacak ümitsizlik ve çaresizlik durumuna düşmelerini hedefledi ve bu öncelikler hemen değişerek, işgale direnmek yerine hayatın ihtiyaçlarını en az düzeyde karşılama ve sağlama çabası haline gelmiştir (Es-Savrani, 2015, 76).

2. Batı Şeria ve Gazze'nin, uluslararası toplumun onayı ve uluslararası hukukun hükümleri gereğince işgal edilmiş bölgeler olması, İsrail'e bir takım sorumluluklar yüklemektedir. Çünkü İsrail işgalci güç konumundadır. Özellikle 1949 yılı savaş zamanında sivil insanların korunmasıyla alakalı dördüncü Cenevre anlaşmasına göre. Ancak İsrail bu meseleyi kökten reddetmekte ve bu bölgelerin hiçbir zaman egemenlik sahibi olan bir ülkeye bağlı olmadığını iddia etmektedir. Bu bağlamda İsrail, Mısır'ın hiçbir zaman Gazze'yi talep etmediği ve Ürdün'ün de Batı Şeria üzerinde egemenlik haklarının olduğunu iddia etmediği görüşündedir. Oysaki Filistin halkı, bu bölgeler üzerinde egemenliğini elinde tutamadı ve İsrail şöyle diyerek saçmalıklarına devam etti: "Bölme kararı" diye bilinen 1947 yılı B.M genel kurulundan çıkan 181 nolu karara dayanarak Filistinlilerin bu bölgeler üzerinde herhangi bir egemenlik iddiasında bulunmaları bu kararı ve içeriğini kabul etmemelerinden dolayı geçersiz iddialardır (Andrison, 2016, 22). Ve İsrail, anlaşmazlığının bizzat Hamas hareketiyle olduğunu vurgulayarak Gazze'de yaptıklarını "terör örgütüne" karşı nefsi müdafaa gerekçesiyle haklı çıkarıyor. Bu sözde "terör örgütünün" kendi güvenliğini tehdit etmeye ve B.M sözleşmesi 51. madde gereğince ona bu hakkı vermeye yetecek kadar askeri güce sahip olduğunu iddia etmektedir. Ancak bu iddialar şu gerçekleri göz ardı etmez:

- Uluslararası toplumun onayıyla İsrail, işgalci bir devlettir. Belki de Hâkim Richard Goldstone' un raporu diye bilinen Gazze'deki anlaşmazlık ile alakalı gerçekleri ortaya çıkarmak için gönderilen BM heyetinin raporu, İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'yi işgali konusu üzerinde duran en yeni uluslararası belgelerdendir. Ve biz Gazze'ye uygulanan ambargoyu ele aldığımız bağlamda defalarca bu rapora değineceğiz.⁹ İşgalin temel özelliklerinden biri geçici olması ve egemenliği beraberinde taşıyor olmasıdır. Bu ise işgalci yönetimin işgal edilen bölge ile alakalı herhangi bir tarafa herhangi bir egemenlik hakkı vermeyi içeren anlaşmayı geçersiz kılmaktadır (Hindi, 1971, 31).

O halde İsrail uluslararası hukuk kurallarına sırtını dönüyor. Ancak bazen uluslararası düzeyde çokça eleştirilere maruz kaldığında belirli bir tutumunu haklı çıkarmak için kendini bu kurallardan yardım almaya mecbur görebiliyor. İsrail'in bir yandan uyguladığı ambargoyu meşru nitelemesi ile diğer yandan uluslararası yasa dışı silahlı bir mücadele yürüttüğü anlayışına bağlı kalması fikirlerini nasıl uyarladığı hakkında ortaya çıkan tartışma her ne olursa olsun ambargo savaş araçlarından bir araç olması için değişik şartlar ona hâkim olur. Böylece problemin özü İsrail'in bir işgal yönetimi olmasıdır. O halde nasıl olacaktaki bu işgalci tabiatından kaynaklanan görevler ile ambargo uygulama meseleleri arasını uzlaştıracak.

B. İsrail'in Gazze ambargosunu Haklı Göstermek İçin İleri Sürdüğü Bahaneleri

İsrail, taraf olduğu meseleler veya anlaşmazlıklar karşısında kendine uygun hukuksal uyarlamaları seçmeye yöneliyor. Ancak iddia olaylara dayalı bahaneleri bazen onu hukuki bir çelişkiye düşürebiliyor. Gazze ambargosu ve ambargoyu haklı çıkarmak için dayandığı hukuki temel durumunda olduğu gibi.

-
- Sofa sınır kapısı: Gazze' nin güneyine düşer. İnşaat malzemeleri bu kapı aracılığıyla ithal edilir. Mantar sınır kapısı yerine diğer ürünler için tahsis edilmiş ancak yine de sınırlı düzeydedir.
 - Kerem Ebu Salim "Kırşalum" sınır kapısı: Gazze' nin güneyine düşer. Mallar, İsrail aracılığıyla Mısır' dan bu kapı üzerinden ithal edilir. 2007 yılında ambargo yoğunlaştıktan bu kapı, günlük ortalama 17 tır olmak üzere sınırlı girişler için kullanılmıştır.
 - El-Avde "Rafeh" sınır kapısı: Gazze' nin güneyine düşer ve Gazze' yi Mısır' a bağlar. Burası, kişilerin Gazze dışına giriş çıkışları için tahsis edilmiş ve malların taşınması için hazırlanmıştır.

⁹ 3 Nisan 2009 yılında insan hakları heyeti başkanı, Gazze' deki anlaşmazlık konusundaki hakikatleri araştırmak için B.M heyetini oluşturarak, temelde 17 Aralık 2008 ile 18 oca 2009 arasında İsrail' in bütün Gazze' yi kapsayan saldırıları esnasında işlenen uluslararası insan hukuku ve uluslararası insan hakları kanununun ihlallerini araştırma görevi verdi. Ve insan hakları heyeti başkanı Rovendo ve Yugoslavya ile alakalı uluslar arası ceza mahkemelerinin eski savcısı ve Güney Afrika anayasa mahkemesi eski hâkimi Richard Goldston' u bu heyetin başına getirdi. Bu heyet işi bağlamında Gazze' ye uygulanan ambargoyu ele aldı. B.M sözleşmesine bkz: 23 Eylül 2009 tarihli, A/HRC/12/48(ADVANCE 1).

İsrail bu ambargoyu, bir terör örgütünün kontrolündeki bölgeye uygulanan bir güvenlik çemberi olarak görüyor. "Terör örgütünden" kastı kendisini onunla bir savaş halinde olarak gördüğü Hamas hareketidir (Şurayb, 2010, 23). "Deniz ambargosunu" haklı çıkarmada, deniz ambargosunu düzenleyen uluslararası kurallara yoğunlaşıyor ve onun deniz savaşlarını düzenleyen ilk hukuki araç olarak 1909 yılı Londra deklarasyonuna dayandığını görürsün. Geçmiş San Rime rehberinin, ambargoyu bir savaş aracı olarak sınırlamasına işaret ettiği gibi bu deklarasyonda ambargoyu belirli şartlarla sınırlandırmıştır. Ancak problem, ambargonun kendisi aracılığıyla uygulanan anlaşmazlığın uyarlanmasında gizlidir. Çünkü uluslararası hukuk, San Rimo rehberi ve Londra deklarasyonu hükümlerinin uluslararası nitelikteki silahlı anlaşmazlıklarla bağlantılı olduğu görüşünü benimsiyor. İsrail'in tutumundaki problem burada başlıyor. İsrail'deki yüksek mahkemenin bu anlaşmazlığı, uluslararası silahlı anlaşmazlıklara özel 1977 yılı birinci ek protokolün hükmüyle, silahlı bir anlaşmazlık olduğu görüşünü benimsemesine rağmen, İsrail'in resmi tutumu, işgalci bir devlet olmadığı ve uluslararası olmayan bir mücadele içinde olduğu yönündedir. İşte İsrail'in kendi kendini düşürdüğü çelişki tam da buradadır. Çünkü hem uyguladığı ambargoyu meşru olarak nitelemek istiyor hem de işgal edilmiş Filistin topraklarında giriştiği anlaşmazlığı uluslararası olmayan bir anlaşmazlık olduğu ve işgalci bir yönetim olmadığı fikirlerine tutunmaya çalışıyor (Newyork Times gazetesi, 2010, 7).

1. Gazze Ambargosu Toplu Cezalandırma siyasetinin Gözle Görülür Bir Örneğidir

İsrail ambargosu, cezanın şahsiliği kuralına aykırı olduğundan dolayı özel olarak uluslararası insan hukuku, genel olarak da uluslararası hukukun yasakladığı toplu cezalandırma siyasetinin bir örneğini teşkil etmektedir. Çünkü 4. Cenevre anlaşmasında 33. madde nolu cezalandırmaları yasaklamaktadır.¹⁰ Bunu, hem Hâkim Richard Goldstoneraporu (Goldstone raporu, fıkra 1934), hem de 14.06.2010 tarihinde uluslar arası Kızılhaç örgütü tarafından yayınlanan basın açıklaması onaylamıştır.

2. Ambargo, Sivilleri Aç Bırakma Yasağının İhlalidir

1977 yılı 1. Ek protokol (2/1/54) maddesinde, bir tür savaş yöntemi olarak sivillerin aç bırakılmasının yasak olduğunu öngörüyor. Sınır kapılarının kapatılması ve insan hayatı için zorunlu gıda malzemelerinin ulaşmasını engellemek ise bu siyaseti uygulama şekillerinin bir türüdür. Bu siyaseti cezalandırma, uluslararası insan hukuku kurallarından örfi nitelik taşıyan bir kural haline gelmiştir.(Hengers, 2007, 85)

3. Gazze'ye Uygulanan İsrail ambargosu İnsanlığa Karşı İşlenmiş bir Suçtur

İsrail ambargosu, Gazze halkını hareket özgürlüğünden, gıda kaynaklarına ulaşmaktan ve normal olarak günlük hayatlarını yaşamaktan mahrum edecek şartlar içine sokmaktadır. Bunu ise Hâkim Richard Goldstone raporu, uluslararası ceza mahkemesinin ana düzenindeki (2/1/7) maddesi gereğince insanlığa karşı işlenmiş bir suç sayılan aşırı baskı ve zulüm suçu seviyesine ulaştığını açıklamıştır.(Goldstone raporu Fıkra 1936.). Gerçekleri araştırma komisyonu bu sonuca ulaşmada eski Yugoslavya ile alakalı uluslararası ceza mahkemesinin değindiği geçmiş bir hükümden yardım almıştır. Çünkü (Koper Skitch'e karşı savcı) davasında verilen hükümden mahkeme, baskı ve zulüm suçunun ekonomik, sosyal ve siyasal haklara olan saldırıları da kapsayacak şekilde bir takım ayrımcı icraatları kapsayabileceğini söylemiştir. Keza baskı ve zulüm suçunun izlenen bir uygulama ve siyasetin bir parçası olarak tek bir şekilde değil, birden fazla uygulamalar dizinde görüldüğünü vurguladı.¹¹

4. Toplu Yok Etme Suçudur

İsrail ambargosu, Gazze halkını bu davranışım toplu soykırım suçu olarak değerlendirilmesinin şartlarını barındıran zorlu yaşam şartlarına sürüklüyor. Bu şartlar fiilen Gazze halkının yok olmasına sebep olabilir. Keza bu durum, Filistin halkının bir parçasını teşkil eden belirli bir gruba yöneliktir ((C/6) maddesi). ((F) maddesi 1990) yılı çocuk hakları antlaşmasından kaynaklanan sorumlulukların ihlalidir.

Gazze'deki çocuklar bu ambargonun olumsuz sonuçlarından etkilenen grupların çoğunu oluşturmaktaydı. İsrail'in bu anlaşmayı onaylamasına rağmen bu, onu Filistinli çocuklar hakkında sürekli ve bu anlaşmayı ihlal edecek suçlar işlemekten alıkoymamıştır. Gazze'ye uygulanan İsrail ambargosu, içinde bu tür ihlallerin yapıldığı bir çerçeve oluşturmaktadır. Özellikle de çocuğun hayat hakkını ve yetişmesi için uygun şartların sağlanmasını garanti altına alan altıncı maddesi ve çocuğun belirli bir ölçüde sağlık hizmeti görme hakkını içeren 24. maddelerin ihlallerini içermektedir. Gazzeli çocuklar ise bu maddelerin öngördüklerini İsrail ambargosu sırasında kaybettiler.

5. İnsan Haklarının Genel Bir İhlalidir

¹⁰ Bu madde şunları içerir: "herhangi bir kişi bizzat kendisinin işlemediği bir suçtan dolayı cezalandırılmaz". Bu madde bütün korkutma ve tehdit icraatları gibi toplu cezalandırmaları da yasaklamaktadır.

¹¹ Hâkim Richard Goldstone raporu 1333. Fıkra. Filistin merkezi sayım organından "Filistinli çocuklar sayımları meseleleri" başlığıyla yayınlanan yıllık 13. Raporu göre ambargonun kurbanlarının %35'i çocuklardan oluşmaktadır.

Ambargo, Gazze halkının uluslararası hukukun onayladığı haklarından faydalanmaya engel olabilecek şartlar koyuyor. Bu hakların başında yeterli yaşam seviyesini elde etme, çalışma, eğitim, giyim, sağlık ve beslenme hakları gibi kültüre, sosyal ve ekonomik haklar gelmektedir.¹² Bu durum, ümitsizlik derecesini yansıtan, Gazze'ye kaçak yollarla yemek ve bazı önemli ürünlerin sokulması için kullanılan tüneller olgusunun yaygınlaşmasına sebep oldu.

Gazze halkının içinde bulunduğu yoksulluk (Folk, 2006, 122) ,siyasal ve sivil hakların durumu, kişinin açlık ve endişe duymadığı istikrarlı bir ortamın bulunmasını gerekli kılıyor.¹³ Bu durum ise ambargonun getirdiği ve Gazze halkının onuruna dokunabilecek durumlarla çelişki arz etmektedir.

Ambargo, ilk günden beri kendi geleceğini belirleme hakkını inkâr etme temeli üzerine oluşmuştur. Çünkü İsrail, uluslararası bir denetimle gerçekleştirilen nezih olarak nitelenen ve Hamas hareketinin kazanmasıyla sonuçlanan Filistin meclis seçimi sonuçlarını kabul etmemiştir.

İsrail ambargosu, Gazze'deki Filistinlilerin değişik hayat alanlarındaki kalkınma süreçlerinin durmasına sebep oldu.¹⁴ Çünkü işsizlik ve fakirlik göstergeleri yaygınlaştı. Öyle bir şekilde bütün vatandaşların günlük hayatları için zorunlu olan hizmetler çöktü ki orta bir yaşam seviyesini gerçekleştirme imkânı bile çok uzak oldu. Ve Hâkim Richard Goldstone raporu, 2008 yılı sonlarında Gazze'ye yapılan İsrail saldırılarının temelde ambargonun feci etkilerini arttırdığı ve hiçbir halkın olumsuz etkilerden kurtulma ve kalkınma programlarının başına gelmeyen uzun vadeli zararlara sebep olduğunu gördüğünde bu gerçeği idrak etmiştir.(Goldstone raporunun tavsiyeleri ve sonuçları, vesika numarası A/HRC/12/48(ADVANCE2) tarih 2009, 456)

İsrail, zaman zaman ambargonun içerdiği bazı sınırlamaları kaldırmaya çalıştığını iddia ediyor. Ancak bu, faydasız bazı tüketici ürünlerinin girmesine izin vermekten öteye geçmiyor.

C. Gazze'ye Uygulanan İsrail Ambargosunun İhlal Ettiği Uluslararası Hukuk Kuralları

İsrail'in Gazze'ye uyguladığı ambargo bir takım insani hukuk hükümleri ve özellikle de uluslararası insan haklarını ihlal olarak değerlendirilebilir. Bunlar şöyledir:

1. İsrail'in İşgalci Bir Yönetim Olarak Görevlerini İhlal:

1949 yılı 4. Cenevre anlaşması uluslararası silahlı anlaşmazlıklarla bağlantılı 1977 yılı birinci ek protokol ve 1949 yılı dördüncü Cenevre anlaşmalarındaki ek bölüme göre Gazze'ye ambargo konulması, İsrail'in bir işgal yönetimi olarak kendi görevlerini ihlal etmesi anlamına geliyor.

İşgal yönetimlerinin, gerekli tıbbi yardımları ve gıda malzemelerini insanlara ulaştırmak için çalışmaları bir zorunluluktur. Şayet bu ürünler hali hazırda mevcut olmasa ve ithal edilmesi gerekse bunları ithal etmesi gerekir. Ve bu ilaçların, gıdaların ve yardımların ulaşmasına mani herhangi bir engelin olmadığından emin olması gerekir. Gıda ürünlerinin azalması durumunda ise işgal yönetimlerinin, muhtaç sivil insanlar için gönderilen yardım faaliyetlerinin yerine ulaşmasını temin etmesi gerekir. İdaredeki bireyler ve işgal güçlerinin ihtiyacı dışında işgal edilmiş bölgedeki gıdalara ve tıbbi yardımlara el koyamaz. Bununla beraber el koyduğu malların bedelini verme güvencesini ve sivillerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurması gerekir. Aynı şekilde işgal yönetimlerinin, genel sağlık şartları ve sağlık tesislerinin işleyişini güvence altına alması gerekir (4.Cenevre anlaşması, 1949. 55-56-59 maddeleri).

İsrail ambargosu, Gazze'deki hayat standartlarının çok fazla gerilemesine ve çökmesine sebep olmuş ve Filistinlilerin kuşatma dâhilinde normal hayat için zorunlu hizmetlerden faydalanmalarına engel olmuştur (Goldstone' un raporu, fıkra 312).

Aynı şekilde İsrail, günlük hayattaki ihtiyaçları karşılamamakla yetinmedi, sürekli bir şekilde, yardımların sivil halka tahsis edilmiş ve insani özellik taşımasına rağmen bu yardımların Gazze'ye ulaşmasına engel oldu. Oysaki uluslararası ceza mahkemesinin ana düzenindeki (25/B/2/8) maddesinin, sivilleri aç bırakma suçuna bir örnek saydığı ve Cenevre antlaşmalarının öngördüğü şekilde insani yardımları engellemek, savaş suçudur. Hatta siviller için insani yardım malzemelerinin geçişine izin verme zorunluluğu, türüne bakılmaksızın silahlı anlaşmazlıklarda uygulanan örfi karaktere sahip bir kurala dönüşmüştür. (Henkers, 2007, 39) Böylece işgal altındaki bölge halkının hayatta kalabilmeleri için gerekli

¹² Ambargonun sağlık sektörüne olan etkisi hakkında bkz, Eylül 2006 yılından itibaren Gazze ve Batı Şeria'da sağlık alanında uluslararası Kızılhaç örgütü faaliyetlerinin başında bulunan Aylin Dali ile yapılan röportaj. Ona göre bu alandaki sıkıntılarının son bulması için tek çözüm yolu insani yardımların getirilmesi veya çoğaltılması değil, ambargonun bitirilmesinde gizlidir. (<http://www.icrc.org/web/ara/siteara0.nsf/htmlall/palestine-interview-250610> 18.10.2017)

¹³ Bu, BM genel sekreterinin 16.11.2009 tarihinde Filistinlilerin insan hakları durumuyla ilgili yayınlanan raporunu söylediğinde benimsediği görüştür. Zira o, bütün ihracatın yasaklanmasıyla beraber ürünlerin ithalatına konulan sınırlamaların, Gazze ekonomisine yıkıcı etkisi olduğu ve insanların, siyasal, sivil, sosyal ve ekonomik haklarını gerçekleştirmelerine engel olduğu görüşündedir.

¹⁴ BM'nin 1986 yılında kalkınma hakkını benimsemesi, kalkınma hakkının ilanında, 60'lı yılların başından itibaren insan hakları ile ulusların haklarını birbirine bağlamak ve kültürel, sosyal ve ekonomik haklara daha fazla önem verilmesini sağlamak için üçüncü dünya ülkelerinin çabaları sonucunda gelmiştir.(Nüveydi, 2009, 20) (www.arabhumanrights.org 28.10.2017)

olan yardımları temin etmekle bağlantılı görevlerine aykırı davranmış olur.(Ek protokoldeki, 1977, madde 69).

İsrail ambargosu, 2008 yılı sonlarına doğru Gazze'ye İsrail tarafından gerçekleştirilen silahlı saldırıların yaralarının sarılmasına mani oldu. Örnek olarak; bu saldırılar esnasında elektrik santrallerinin imha edilmesinden kaynaklanan elektrik sıkıntısı Gazze'deki insani durumun çöküşünün ana göstergelerinden biridir. Ambargo, değişim parçaları, gereçler ve elektrik şebekesini çalıştırmak için gerekli olan endüstriyel yakıtta ulaşımda zorluklara sebep oldu. Bu durumun olumsuz etkileri ise özellikle de sağlık, tarım ve eğitim alanlarına yansımıştır.(BM insani Durumlar Koordinasyon Ofisi, 2010, 20) Keza bu karşılıklı etki, imar ve yeniden inşa alanında "Unrwa" örgütü programları gibi saldırıların etkilerini giderme alanında çalışan bazı uluslar arası örgütlerin işleyişine de yansımıştır.

Bunu Hâkim Richard Goldstone raporu, Gazze'ye uygulanan silahlı İsrail saldırıları ve ambargosundan oluşan ve bu iki İsrail tutumunun her birinin etkilerini içinde birleştirdiği etki olarak adlandırmıştır.(Goldstone raporuna fıkra 13) Böylece İsrail, işgal altındaki bölge halkının hayatta kalabilmesi için gerekli yardımların sağlanmasıyla alakalı görevlerine aykırı davranmıştır (Ek protokoldeki, 1977, madde 69).

1949 yılı Cenevre anlaşmasının ek bölümüne ve 1977 yılı birinci protokoldeki birinci maddenin dördüncü fıkrasına göre iki taraf arasındaki anlaşmazlık, uluslararası nitelik taşıyan silahlı bir anlaşmazlıktır.¹⁵

O halde Gazze'ye uygulanan İsrail ambargosu, bir ülkenin diğer bir ülkeye uluslararası geleneksel silahlı anlaşmazlık kapsamında uyguladığı bir ambargo değildir. Bilakis bu işgalci gücün işgal edilen bölgeyi kuşatmasıdır.

D. Gazze'ye Uygulanan İsrail Ambargosunu Kıırma Çabaları

İsrail'in, uyguladığı ambargoyu bitirmeye yönelik çağırılara sessiz kaldığı bir ortamda bu ambargoyu kırmak için birçok deneme ortaya çıktı. Ve sivil toplum kuruluşlarının Gazze halkına, gemileri yola çıkararak, insani yardım ulaştırmayı deneyen girişimler şeklinde görüldü. Bu gemiler, ambargonun bitmesini destekleyen uluslararası kamuoyunu yansıttı ve bu yansıma, yardım gemilerini yola çıkarmaya katılanların farklı uyruklardan olması aracılığıyla gerçekleşti. Bu girişimler, İsrail'in bir işgal yönetimi olarak görevlerini ihlal etmesinin karşısında durmak için bir araç idi (Folk, 2006, 136). Bu gemilerden bazıları, Gazze'ye bazı insani yardımları ulaştırmayı başaramışsa de¹⁶ ancak İsrail diğerlerini engellemek için elinden gelen her şeyi yapmıştır. Sonunda, Mayıs 2010 yılında özgürlük filosuna düzenlediği saldırıda olduğu gibi, silahlı güç kullanmaya kadar varmıştır.¹⁷ Bu saldırı Gazze'deki insani durumun ne denli tehlikeli olduğuna ışık tutmuştur.¹⁸

Bu saldırının, geniş bir şekilde uluslararası düzeyde kınanmasına rağmen Güvenlik Konseyi Başkanlığı tarafından yayınlanan, İsrail'den olayla alakalı geniş çaplı bir soruşturma yapmasını ve İsrail'deki tutuklu sivil ve gemilerin serbest bırakılmasını talep eden ve bu askeri operasyonu kınayan bir açıklamadan başka bir sonuç vermedi.(B.M sözleşmesinde, 2010 tarihli, S/PRST/2010/9 nolu) İsrail bir iç mesele olarak gördüğü bu olay hakkında herhangi bir uluslararası soruşturmayı kabul etmedi ve gerçeklerin araştırılması için kendisi özel bir komisyon kurma karar verdi. Bu komisyonun özgürlük filosunu ele geçirmesi esnasında ambargonun ihlal edilmemesini güvence altına almak için İsrail'in icraatlarının ne denli meşru olduğunu ve Gazze'ye uygulanan deniz ambargosunun güvenlik şartlarını araştırması için yabancı gözlemciler

¹⁵ Bu fıkra şunları öngörüyor: "bir önceki fıkrada işaret edilen durumlar, halkların ayrımcı rejimlere karşı, yabancı işgali ve sömürgeci yönetimlere karşı verdikleri silahlı mücadeleleri kapsamaktadır. Bu mücadelelerin verilmesi, B.M sözleşmesinde ve bu sözleşmedeki uygunluk arz eden devletlerarasında yardımlaşma ve dostane ilişkilere özel uluslar arası hukuk kurallarıyla alakalı bildirinin de tahsis ettiği gibi halkların kendi geleceğini belirleme hakkı kapsamında gerçekleştirilmektedir."

¹⁶ Daha önceden İsrail, onur kampanyası ve insanlığın ruhu gemilerini engellemiştir. Türkiye'nin arabuluculuğunda "Hayatın atardamarı 3" ise Gazze'ye girebilmeyi başardı. (<http://www.Aljazeera.net/NR/exers/21c21B9-1288-4173-A038-c117240A3CBI.htm> 06.10.2007)

¹⁷ Özgürlük filosu, İsveç ve Yunan kampanyalarına ilave olarak Türkiye'deki İHH, Özgür Gazze Hareketi ve Avrupa kampanyasından oluşan bir koalisyonun yönettiği 8 gemiden oluşmaktadır. Filo, 40 üzeri ülkeden katılan yaklaşık 650 dayanışmacı taşıyordu. Aralarında, Arap ve Avrupa siyasetinden ve parlamentosundan 44 resmi şahsiyet vardı. Filodaki gemiler Gazze halkına yönelik insani yardımlardan yaklaşık 10 bin ton taşıyordu. Bunların 6 bin tonu demir, 2 bin tonu çimento idi. Buna ilave olarak, elektrik jeneratörleri, tıbbi cihazlar, ilaçlar ve bir miktar da gıda yardımı vardı. Filodaki gemilerden üçü Cezayir, İrlanda ve Yunanistan'dan gelen; diğer gemilerin onlara yetişmesi ümidiyle Türkiye'nin Antalya limanından yola çıktılar. Lakin filodaki gemilerden ikisi teknik sebeplerden dolayı bozuldu. Kıbrıs yönetimiye bir Yunan gemisini kafiyele bulunmaları kararlaştırılan ve aralarında İsveçli uluslar arası yazar Michael Khan'ın da bulunduğu üç tanınmış şahsiyeti ve 12 Avrupalı parlamenterini almak için Kıbrıs sahillerine ulaşmasına engel oldu. (<http://www.aljazeera.net/NR/exeres/21C212B9-1288-4173-A038-c117240A3cb1.htm> 06.10.2017)

¹⁸ 2.6.2010 tarihinde B.M genel sekreteri Moon bu olayı yorumlayarak şöyle dedi: bu trajedi, bu tehlikeli problemin temellerine ışık tutuyor. Gazze'ye uygulanan uzun süreli abluka ters sonuçlar doğurmuştur ve bu, yanlış bir icraattır. Devam etmesi mümkün değildir. Masum sivilleri cezalandırmaktadır ve İsrail yönetiminin bunu derhal durdurması gerekir. (<http://www.un.org/arabic/news/gaza/index.shtml> 07.10.2017)

içereceğini vurguladı. Ancak bu komisyon, bu olayla alakalı güvenlik konseyinin başkanlık bildirisindeki taleplerle uyuşmadığı için uluslararası alanda herhangi bir destek bulamadı.¹⁹ Şöyle denilebilir: Bu olayın verileri, bu olayın birkaç unsur içerdiğini göstermektedir. Bir taraftan insani yardım taşıyan gemilerde farklı uyruklardan siviller var, diğer bir taraftan ise İsrail tarafından ambargoyu delme çabalarına engel olma bahanesi altında bu sivillere karşı silahlı güç kullanma vardır. Diğer bir taraftan ise, İsrail'in bu silahlı gücü kullanması uluslar arası sularda gerçekleşmiştir.

Bu veriler karşısında şunlar söylenebilir: deniz hukukuna bazı uluslararası kurallar ihlal edilmiştir. Çünkü uluslararası sulardaki gemiler, bayrağını taşıdığı devletin hukukuna tabidir. Ve bu 1927 yılında "Lotus" davasında daimi uluslararası adalet mahkemesinin hükmünden bu yana uluslararası örfi hukukta kökleşmiş bir kuraldır. Mahkemenin bu hükmü ise, uluslararası sularda meydana gelen olaylarda cezalandırma yetkisinin geminin bayrağını taşıdığı devlete ait olduğunu kararlaştırmıştır (Mecsup, 2004, 388).

1958 yılı denizler hukuku anlaşmasınının 1/22 maddesi ve bunu tekrar eden 1982 anlaşmasındaki 1/110 maddesi gereğince, anlaşmadaki 95-96 maddelerine göre²⁰ herhangi bir savaş gemisi, dokunulmazlığı bulunmayan yabancı bir gemiyle açık denizde karşılaştığında, makul sebepler bulunmadıkça bu gemiyi arayamaz. Makul sebepler ise, bu geminin köle ticareti ya da korsanlık yaptığından veya izinsiz radyo yayını yaptığından veyahut uyruksuz olduğundan şüphelenmek veya başka bir devlete bağlı olmasına rağmen geminin savaş gemisinin uyruğunu gösteren uyruğa sahip olması veyahut da bayrağını göstermeyi reddetmesi durumlarıdır.²¹ Oysaki bu şartların hiçbiri, özgürlük filosundaki gemilerde mevcut değildir.

1988 yılı uluslararası denizcilik örgütünün anlaşması, deniz ulaşımına karşı işlenen suç nitelikli fiilleri yasakladı. Zira güç kullanarak ya da güç kullanma tehdidiyle bir gemiyi ele geçirmek ya da gemideki birine karşı zor kullanmayı, denizciliğin güvenliğini tehdit eden işler olarak sayılabileceğini vurguladı (May, 2008, 5).

İsrail'in uygulaması, iki taraf arasındaki güç farkından dolayı askeri güç kullanmadaki uygunluk prensibine aykırılık arz etti. Bir taraftan sopa ve bıçaklar gibi nefsi müdafaa için kullandıkları ve temelde savaş kullanımları için hazırlanmamış ilkel araçları olan siviller var, diğer tarafta ise her türlü askeri araç gereçle donatılmış askerler bulunmakta (El-Eşal, 2016, 92).

İsrail'in bu davranışı, uluslararası sularda sivil bir gemiye saldırı, yolcularının rehin alınması ve bazı yolcuların öldürülmesini içerdiğinden dolayı büyük ölçüde uluslararası korsanlık suçuna benzemektedir. Ancak 1958 ve 1982 yıllarındaki denizler hukuku antlaşmaları bu suçun özel amaçlara dönük ve özel ekip veya özel bir geminin yolcuları tarafından işlenmiş olmasını şart koşturmuştur.²² Böylece, özgürlük filosuna yapılan saldırı -bir ölçüde- deniz korsanlığı suçuna benzemektedir. Ancak bu durumda suç, bir "devlet" ve onun silahlı güçlerinin fertleri aracılığıyla işlenmiştir. Bu ise İsrail'in, uluslararası alanda suç sayılan işleri içeren siyasetleri benimseme politikasının devam etmesi anlamındadır.

Bu bağlamda, Gazze'ye yapılan İsrail saldırıları çerçevesinde uluslararası hukuk ihlalleri hakkında gerçekleri araştırmak için oluşturulan uluslararası komisyonun çalışmalarının sonuçlarını içeren raporu 22.09.2010 tarihinde yayınladığına işaret edilir. Ve bu raporda 31.05.2010 tarihinde yapılan saldırının İsrail'in uyguladığı ambargo yüzünden Gazze'de oluşan insanlık krizinin varlığı durumunda gerçekleştiği görüşüne varmıştır. Saldırıya dair İsrail'in bahaneleri, BM sözleşmesinin 51. maddesine göre bu saldırının nefsi müdafaa veya kendi güvenliğini muhafaza etmek olduğunu ileri sürmesi kabul edilemez. Bilakis bu, uluslararası yasalarla yasaklanan toplu cezalandırma siyasetini uygulamaktır. Keza bu saldırının, uluslararası insan hakları ve uluslararası insan hukukunu çiğnediği görüşüne varmıştır. Çünkü gereksiz yere şiddete başvurma ve güç kullanmadaki uygunsuzluğu içermektedir. Zira 1949 yılı dördüncü Cenevre antlaşmasındaki 147. maddeye göre, büyük sıkıntılar veya zararlara sebep olmayı, insanlık dışı muameleyi

¹⁹ ABD, özgürlük filosu olaylarında gerçeklerin araştırılması için bir komisyon oluşturma kararını öngören projeye karşı çıktı. Çünkü olayın politivize edilme tehlikesini arttıracığından dolayı sorumlu hükümete bu olayda soruşturma fırsatı tanımamaktadır. (<http://www.unmultimedia.org/arabic/radio/detail/43965.html> 29.11.2017)

²⁰ Madde 95. açık denizlerde bulunan savaş gemilerine tam dokunulmazlık vermektedir. madde 96. ise aynı dokunulmazlığı ticari olmayan devlet gemilerine vermektedir.

²¹ The Attack on the Gaza Freedom Flotilla and International Law, a Search by Lawyer for Palestin Human Rights, available on (<http://www.lphr.org.uk>, p.(4 09.12.2017)

²² 1958 yılı Cenevre antlaşması, 15. addesinde korsanlığı şöyle tanımlamıştır: korsanlık suçu, şu fiillerin herhangi birinden oluşmaktadır: 1- özel amaçlarla yapılan yağmalama veya kişileri rehin alma veya şiddet eylemlerinden oluşan ve özel bir geminin ya da uçağın mürettebatı veya yolcuları tarafından birazdan sayacaklarımıza karşı işlenen yasadışı herhangi bir iştir:

a- diğer bir gemi veya uçağa karşı, veya açık denizlerde içinde bulunan mallar ve kişilere karşı

b- herhangi bir ülkenin bölgesel egemenliği dışındaki diğer herhangi bir yerde, mallara veya kişilere, veya uçak ve gemiye karşı

2- uçağın veya geminin deniz korsanlığı yaptığını bilerek ya da isteyerek bir uçağın veya geminin yönetimine katılmak.

3- bu maddenin 1. Ve 2. Fıkralarında zikredilen fiillerden herhangi birine kasıtlı bir şekilde kolaylık sağlamak veya ona teşvik etmek.

Bunu, 101 maddesinde 1982 yılı antlaşmasında vurgulamıştır.

işkence ve kasıtlı adam öldürmeyi içermektedir. Yine bu rapor, saldırının uluslararası özel sözleşme gereğince İsrail'in siyasi ve sivil haklarla alakalı yükümlülüklerini ihlal ettiği görüşüne vardı. Bu siyasi ve sivil hakları, hayat hakkına saygı göstermek, hiç kimseye işkence yapmamak ve aşağılayıcı veya insanlık dışı muamelede bulunmama ilkesine bağlı kalmak, keyfi tutuklamadan kurtulabilme ve kişisel güvenlik hakkına sahip olmak ve tutukluların insani muamele görmeleriyle ifade özgürlüğü şeklinde sınırlayabiliriz (Siyasal ve sivil haklarla ilgili uluslar arası özel sözleşmenin 6,7,9,10,11. maddeleri).

Komisyon raporunda İsrail'i, saldırı sonrasında el koyduğu malları iade etmeye, saldırıyı düzenleyenlerin kimliklerinin belirlenmesi için yardımlaşmaya ve bu saldırılardan zarar görenlerin hızlı ve adil bir tazminat almalarına engel olmamaya çağırdı.

Keza bu komisyon, İsrail'in kendi özel komisyonunu oluşturduğu bahanesiyle yardımlaşmamasını ve diğer komisyonların çalışmalarını bitirinceye kadar bu raporun ertelenmesi gerektiği iddialarını onaylamadı.²³

Bu raporun en belirgin noktaları İsrail'in uluslararası soruşturma komisyonlarıyla yardımlaşmadığını göstermesidir. Ve İsrail'in uluslararası meseleler karşısındaki inadı neticesinde kazandığı uluslararası itibarını sınırlandırması gerektiğini vurgulaması, uluslararası alanda İsrail'in tutumlarını destekleyen ülkeleri zora soktu (Rapordaki 268. ve 278. fıkralar).

Şu halde Gazze'ye uygulanan ambargonun kaldırılması uluslararası bir istek haline geldi. Bunu, ambargo hakkında çıkan uluslararası kararlar ve uluslararası soruşturma komisyonları araştırmalarının gördüğü destek yansıtmıştır. Bu araştırmalar ve kararlar, bu talep için İsrail ile dost olan ve tutumlarını destekleyen bazı ülkelerin muhalefetine maruz kalmadan önemli bir dayanak teşkil etmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yukarıda geçenlerden hareketle bir takım uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası insan hukuku kurallarını ihlal ettiği için Gazze'ye uygulanan İsrail ambargosunun meşru olmadığına ulaşılabılır. Özellikle de etkilerinin, 2008 yılında Gazze'ye düzenlenen İsrail saldırısının etkileriyle birleştikten sonra Gazze halkının hayatına olan feci yansımalarının büyümesine neden olmuştur. Silahlı anlaşmazlıklar sırasında ambargoyu yasaklayan hukuki kuralların yokluğuna rağmen bu ambargoyu düzenleyen bazı hukuki kurallar vardır. Bu ambargo, ister BM çerçevesi dâhilinde veya dışında uygulansın kullanılan araç ister kara ister deniz isterse de hava olsun ve ister bir savaş olmaksızın isterse de bir savaş durumunda ilan edilsin, aynıdır.

Bu deney, İsrail'i bir nevi zor durumda bırakmak ve uluslararası alanda bir baskı oluşturmak için İsrail'in tutumlarındaki hukuki açıkların belirtilmesinin önemini gösteriyor. Özellikle de bu araştırmaların, uzman olan uluslar arası komisyonlar tarafından yapılması bu araştırmaların ve İsrail tutumlarının dayandığı yalanları ortaya çıkarmadaki rollerinin hafife alınmamasını gerekli kıyor.

İddiaların ortaya çıkarılması, resmi olmayan kamuoyu düzeyinde olsa da bir destek kazanmayı hedefliyor. Bu ise Gazze'de uygulanan ambargoyu kaldırmak için uluslararası alanda ortaya çıkan hareketliliğin seviyesinde gözlemlenir.

KAYNAKÇA

- Hindi, İhsan (2002). *Savaş İşgali Kuralları: İşgal Edilmiş Bölgelerde Sivillerin Hakları ve Bu Hakların Korunması*. Şam: Siyasi Otorite Yayınevi.
- El- Cenani, Basim Kerim Süveydan (2006). *Güvenlik Konseyi ve Irak'a Açılan Savaş, 2003, Anlaşmazlık ve Savaşın ne denli Meşru Olduğuna Dair bir Araştırma*. Amman: Zehran Yayınevi.
- El- Kaşşi, Hayr (2000). *Realite ile Metin Arasında Uluslararası Mahkemelerin Hükümlerinin Uygulanması*. Üniversite yayıncılar.
- Henkers, Jhone Marry (2007). *Uluslararası İnsani ve Örfi hukukun Silahlı Anlaşmazlıklardaki Kanun Hükümünün Anlaşılmasında ve Saygı Gösterilmesinde Sağladığı Yardımlar Hakkında Bir Araştırma*. Kahire: Uluslar arası Kızılhaç örgütü.
- Hard Fan, Cir (1970). *Milletler Arası Kanun*. çeviri. Abbas el-Ömer. Beyrut: Dâru'l Cil Yayınları.
- Fevk el-Âde, Semuhi (2004). *Uluslararası İlişkiler Diplomatik Terimler Sözlüğü*. Beyrut: Lübnan kütüphanesi.
- Abdülğani, Muhammed Abdülhamit Ebu Zeyd (1993). *İsrail'e Karşı Arap Boykotunun Prensipleri ve Kuralları*. Riyad: Kral Suud Üniversitesi Yayınları.
- Lapeh, Marry Helin (1996). *Uluslararası İlişkilerdeki Ekonomik Mücadele*. çeviri. Hüseyin Haydar, Beyrut: Uveydât yayınevi.
- Meczup, Muhammed (2004) *Uluslar Arası Genel Hukuk*. Beyrut: Halebi Hukuk Yayınları.
- Şükri, Muhammed Aziz (2001). *Uluslar Arası Genel Hukuka Giriş*. Şam: Şam Üniversitesi Yayınları.
- Abdülmün'im, Huveyda (2006). *Uluslararası Yaptırımlar ve İnsan Haklarına Etkisi*.
- Haller, Kevin John. Why Is Israel Blockade Of Gaza Legal? The New York Times. Wednesday, June, 30th, 2010.
- Saad, Wail (2006). *Ambargo: Hamas Hükümetini Düşürme Çabaları ve Filistin Halkına Uygulanan Ambargo Hakkında bir Araştırma*. Beyrut: Zeytuna danışma ve araştırma merkezi.

²³ Rapordaki 266, 267, 270 ve 278. Fıkralar. Yine bu olayı soruşturmak için BM genel sekreteri Moon' un oluşturduğu diğer bir komisyon daha vardır. Bu komisyonun görevi, yerel soruşturmanın raporlarını alıp incelemek ve yerel yönetimlerden bilgi ve açıklama talep etmekten ibarettir. Komisyon, kişisel ceza sorumluluğunun belirlenmesinde yetkili değildir. Bilakis komisyonun görevi bu olaya sebep olan koşullar, şartlar ve olayların belirlenmesinden ibarettir.

Abdülvahid, Muhammed Mahir (2003). *Uluslararası İnsan Hukuku Antlaşmaları Ansiklopedisi*, "Antlaşmaların Resmi Metinleri, Onaylayan ve İmzalayan Ülkeler". edit. Şerif Atlem. Kahire: Uluslararası Kızılhaç Örgütü Yayını.

Draci, İbrahim (2002). Saldırı Suçu ve Bu Suçtan Dolayı Uluslararası Hukuktaki Sorumluluk Düzeyi. *Aynü's Şems üniversitesi Hukuk fakültesi*, S. 21, S. 17-56.

Hellas, Mahmut (2009). *Gazze'de yaşanan anlaşmazlıklar hakkında gerçekleri araştırmak için oluşturulan BM komisyonu "Hâkim Richard Goldstone raporu"*. BM sözleşmesine bkz. A/HRC/12/48(ADVANCE 1).

Halaf, Mazin (2009). *İsrail ambargosu altında Gazze'nin Yaşadığı sıkıntılar*. Bilgi raporu (1), Beyrut: Zeytuna danışma ve araştırma merkezi. Gazze'deki elektrik sıkıntısı, sık sık elektriklerin kesilmesi, insani durumu etkiledi. B.M insani Durumlar Koordinasyon Ofisi tarafından çıkarılan bir rapordur. İşgal edilen Filistin toprakları 8.5.2010 tarihi, şu linkte bulunabilir: (http://www.ochaopt.org/documents/ocha_opt_gaza_electricity_crisis_2010_05_17_arabic.pdf) (Son Erişim Tarihi:27.10.2017)

Kapsamlı seçim rehberi 2006 meclis seçimleri hakkında, merkezi seçim komisyonu. Filistin komisyonunun sayfası şu linkte mevcuttur:(<http://www.elections.ps/admin/pdf/2006-plc-Elections-guidebook-Arabic.pdf>) (Son Erişim Tarihi:16.09.2017)

İnternette Yayınlanan, Açıklamalar, Röportajlar ve Beyanlar

El-Eşal, Abdullah (2010). *Özgürlük Filosunun Yansımalarını Nasıl Değerlendiririz*. 8.6.2010 tarihinde yayınlanan makale. <http://www.alzaytona.net/arabic/?c=1927&a=117969> (Son Erişim Tarihi:04.10.2017)

El-Eşal ,Abdullah (2011). *Özgürlük filosaına yapılan İsrail saldırısının boyutları*.

Anderson, Kens (2009). *Gazze ve Batı Şeria'da uluslararası insan hukukunun uygulanması hakkında İsrail'in görüşleri*. savaş suçları sitesi: <http://crimeofwar.org/arabic5.htm> (Son Erişim Tarihi:27.11.2018)

Nülveydi, Abdülaziz. *İnsan Hakları ve Kalkınma*. Arapça rehber insan hakları ve kalkınma. Arapça insan hakları örgütünün sitesinde mevcut: www.arabhumanrights.org(Son Erişim Tarihi:28.10.2017)

Diğer Yayınlar

B.M haberleri: <http://www.un.org/arabic/news/fullstorynews.asp>

El- Cezira haber ağı <http://www.aljazeera.net>

Arapça İsrail dışişleri bakanlığı <http://altawasul.com>

Researches

The attack on the Gaza Freedom Flotilla and International Law, a search by Lawyer by Palestn Human Rights available on:

<http://www.lphr.org.uk> (Son Erişim Tarihi:04.09.2017)

<http://opinionator.blogs.nytimes.com/2010/06/02/why-is-israels-blockade-of-gaza-legal/>

İnternet Kaynakları

Ministry of foreign affairs of Israel:

(<http://www.mfa.gov.il>)

Şrayb, Yakup. *Gazze'ye uygulanan ambargo efsanesi*. <http://www.altawasul.com/MFAAR/opp+eds/op+eds+-+israeli+writers/The-Gaza-Siegh-Myth-Jacob-Shrybman23032010> (Son Erişim Tarihi:27.09.2017)

Gazze, savaşın üzerinden bir yıl geçtikten sonra iyi bir hayatın ufukları hala görünmüyor!. Uluslar arası Kızılhaç örgütünün internet sitesi (<http://www.icrc.org/web/ara/siteara0.nsf/html/palestine-gaza-update>) (Son Erişim Tarihi:18.10.2017)

Uluslararası Kızılhaç örgütünün basın açıklaması "bir yıl daha kapalı tutulmaya hayır!". Uluslar arası Kızılhaç örgütünün internet sitesi (<http://www.icrc.org/webwara/siteara0.nsf/htmlall/palestine-update-140610?opendocument>) (Son Erişim Tarihi:09.10.2017)

Ambargonun "UNRWA" nın faaliyetlerinin işleyişine olan etkisi, Özellikle de Gazze saldırılarından sonra yaraların sarılması ve yeniden imar faaliyetleri ile alakalı programlarını etkilemesi. <http://www.unrwa.org/atemplate.php?ide=548> (Son Erişim Tarihi:01.10.2017)

Filistinli çocuklar, meseleler ve istatistikler başlığıyla Filistin merkezi istatistik kurumu tarafından yayınlanan yıllık 13. Rapor.

<http://www.freegaza.ps/ar/more.php?view=79YOcy0nNs3Du69tjVnyyumlu1jfxPKNuunzXkRPKQNZUw2STQTG> (Son Erişim Tarihi:07.09.2017)

Eylül 2006 yılından itibaren Gazze ve Batı Şeria'da sağlık alanında uluslararası Kızılhaç örgütü faaliyetlerinin başında bulunan Aylın Dali ile yapılan röportaj. <http://www.icrc.org/web/ara/siteara0.nsf/htmlall/palestine-interview-250610> (Son Erişim Tarihi:05.10.2017)

Ambargonun hafifletilmesi, Gazze'ye çimento değil çikolata girer. 3.7.2010

<http://www.Freegaza.ps/are/mone.php?view=79yocyonNs3Du69tjvnyyumuljfxpkNuuzxkRpKQNZJWtattG> (Son Erişim Tarihi: 15.10.2017)

İnternette Yayınlanan Araştırmalar:

Es-Savrani, Gazi. *Gazze'ye uygulanan ambargonun ekonomik etkileri hakkında bir araştırma, Zeytuna araştırma merkezinin internet sayfasında yayınlanan bir araştırma*: (<http://www.alzaytona.net/arabic/?c=201&a=99876>) (Son Erişim Tarihi:02.10.2017)